

teorii typizowania umów, iż z natury rzeczy praktyka przynosi więcej modeli transakcji niż jest słów, którymi można je nazwać⁷. Lektura prezentowanej książki przynosi – jak zasygnalizowałem – szereg pytań. Pokazuje, że uwzględnienie doświadczenia prawniczego wyostrza realistyczne spojrzenie na prawo. Jako owoc pracy bardzo młodych adeptów prawa wzbogaca argumentację na rzecz tezy, iż ograniczenie „wiedzy czysto historycznej” w budowanych studiach prawniczych „o bardziej praktycznym charakterze”⁸ nie może być utożsamione z istnieniem sprzeczności między sięganiem do szerokiego doświadczenia prawniczego a kształceniem samodzielnie i realistycznie myślących prawników.

WOJCIECH DAJCZAK (Poznań)

Krystyna Kamińska, Andrzej Gaca, *Historia powszechna ustrojów państwowych*, Toruń 2011, ss. 751

W 2011 r. w Toruniu ukazało się kolejne – poprawione i rozszerzone – wydanie *Historii powszechnej ustrojów państwowych* zmarłej w 2010 r. Krystyny Kamińskiej oraz Andrzeja Gacy. Ta obszerna książka, licząca 750 stron, stanowi następne opracowanie, wykładanej od czasów powojennych powszechniej historii państwa. Właściwie każdy ośrodek uniwersytecki, w którym wykładany jest ten przedmiot, może się poszczycić własnym podręcznikiem lub nawet podręcznikami, a przynajmniej skryptem uniwersyteckim. Można je podzielić na dwie grupy. Jedną stanowią podręczniki, które w tradycyjny sposób ujmują historię ustroju państwa, tzn. jako zbiór wybranych historii narodowych. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują prace Karola Koranyiego, Michała Szczanieckiego czy Marka Wąsowicza. Drugą grupę tworzą podręczniki o ambicjach przedstawienia powszechniej historii ustroju w sposób syntetyczny, porównawczy. Ukazują one wspólne źródła kształtowania się instytucji państwowych, występujące podobieństwa, wzajemne wpływy i oddziaływanie, akcentują różnice. Do tej kategorii należą dwa znakomite podręczniki: Jana Baszkiewicza i Stanisława Grodzkiego. Dla wszystkich podobny pozostaje obszar zainteresowania, którym jest Europa jako pewna wspólnota kultury poszerzona geograficznie o obszary bądź ją kształtujące (starożytne kraje Bliskiego Wschodu), bądź obszary, które ona kształtowała (Stany Zjednoczone). Recenzowany podręcznik należy do pierwszej grupy, choć nie brak w nim również syntez odnoszących się do państwa w ogóle, niezależnie od jego geograficznej lokalizacji.

Wykład Krystyny Kamińskiej i Andrzeja Gacy obejmuje długi okres w dziejach państwa, od jego powstania na Bliskim Wschodzie w IV tysiącleciu p.n.e. aż po koniec II wojny światowej. Czasy po 1945 r. nie zostały włączone do opracowania, co jego autorzy uzasadniają tym, że obejmują one dzieje państwa współczesnego, będą-

⁷ D. 19,5,4.

⁸ *Wywiad*..., s. 4.

ce przedmiotem innych dyscyplin naukowych, takich jak prawo konstytucyjne czy ustroj państw współczesnych.

Podręcznik dla studentów, zwłaszcza tak obszernego i niełatwego przecież przedmiotu, jakim jest powszechna historia państwa, powinien być szczególnie starannie przygotowany pod względem układu treści, doboru materiału oraz języka wykładu. Na tym polu autorzy dołożyli wielu starań.

Książka ma czytelny, bardzo przejrzysty, a przy tym logiczny układ. Znaleźnienie poszczególnych zagadnień nie przysparza najmniejszych problemów, zwłaszcza że na marginesach umieszczono krótkie hasła odsyłające do treści poszczególnych partii.

Dobór tematyki też nie budzi większych zastrzeżeń. Pod tym względem jest to powrót do tradycji dokładnego zaznajamiania z ustrojem poszczególnych państw, poprzedzonego zagadnieniami ogólnymi, wprowadzającymi do danej epoki. Państwo niewolnicze, w ujęciu autorów, obejmuje nie tylko Grecję i Rzym, co jest regułą w podręcznikach, ale również – i to całkiem szeroko – najstarsze starożytne państwa, czyli bliskowschodnie monarchie despotyczne. W częściach poświęconych państwu feudalnemu, obok objaśnienia pojęć i wspólnych dla Europy w tym okresie zjawisk, pojawiają się charakterystyki germańskich państw barbarzyńskich wraz ze stworzonym przez Franków pierwszym państwem patrymonialnym; pierwszych organizacji państwowych Słowian, przeobrażającego się w średniowieczne Bizancjum Cesarstwa Wschodniorzymskiego czy też średniowiecznych miast włoskich. Najwięcej zainteresowania jednak, co jest zrozumiałe, poświęcono dziejom Rzeszy Niemieckiej, Francji, Anglii i Rosji. To obszary Europy najbardziej dla jej rozwoju ważne, a zarazem najlepiej w Polsce znane. Na uwagę zasługuje rzadkie w tego typu wydawnictwach szersze opracowanie dziejów Germanów z czasów ich wczesnośredniowiecznych wędrówek czy Słowian z okresu kształtowania ich państwowości. Wydaje się, że konieczne i pożyteczne jest wprowadzenie studentów w ten niezwykle ciekawy i ważny etap rozwoju państwa – okres kształtowania się Europy średniowiecznej. To wówczas bowiem, ze zmieszania różnych kulturowych elementów: barbarzyńskich, chrześcijańskich i antycznych wyłaniała się nowa polityczna mozaika. Jej ogólne zarysy możemy odnajdywać nawet współcześnie. Dobrze skonstruowany jest też rozdział o państwie nowożytnym, zawierający nie tylko omówienie ustroju Anglii, Francji, Niemiec, Rosji czy Stanów Zjednoczonych, ale także przejrzyste wprowadzenie do epoki, w którym przeplatają się uwagi o systemie gospodarczym i społecznym, a nawet kształtujących te systemy doktrynach politycznych. W podręczniku zabrakło jednak dziejów najnowszych, powojennych. Szkoda, że autorzy nie zdecydowali się dopisać historii państwa przynajmniej do czasów wielkich przeobrażeń w Europie Środkowo-Wschodniej z przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Wzbogaciłoby to wykład, a zarazem w sposób naturalny go zamknęło.

Autorzy postarali się, by czytelnik mógł swobodnie przyswajać treści poświęcone instytucji państwa, dzięki ukazaniu odpowiedniego tła historycznego. Wydaje się, że prawidłowo zostały skonstruowane proporcje: treści historyczne nie przytłaczają wykładu o państwie, lecz pozwalają na ukazanie materii ustrojowych z właściwej perspektywy i w odpowiednim kontekście.

Dla studiujących pożyteczne okazały się też na pewno dołączone tablice, ukazujące ce w formie graficznej struktury organów państwowych istniejących w świetle naj-

ważniejszych konstytucji. Podręcznik czyta się dobrze zarówno z uwagi na syntetyczne, ale i przejrzyste ujęcia, jak i ze względu na klarowny język. Można go z całą pewnością polecić zarówno studentom przygotowującym się do egzaminu z historii ustroju państwa, jak i wszystkim, którzy pragną pogłębić swoją wiedzę historyczno-prawną.

MAŁGORZATA MATERNIAK-PAWŁOWSKA (Poznań)

Testamente aus der Habsburgermonarchie. Alltagskultur, Recht, Überlieferung, Hrsg. Thomas Olechowski, Christoph Schmetterer (=„Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs”, Bd. 1: 2011), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2011, ss. 208

Założenie nowego czasopisma poświęconego historii prawa jest dużym wyzwaniem. Zdaje sobie z tego sprawę Komisja Historii Prawa działająca w ramach Austriackiej Akademii Nauk, która powzięła taką właśnie inicjatywę. Decyzja została przemyślana i dobrze przygotowana, co powinno zagwarantować sukces. Przede wszystkim podkreślić należy długoletnie funkcjonowanie Komisji i efekty jej działania w postaci inspirowania badań, organizowania konferencji a przede wszystkim edycji źródeł. Na czele Komisji stoi prof. Thomas Olechowski, który został też głównym redaktorem nowego wydawnictwa. Zaplanowano wydawanie dwóch zeszytów w ciągu roku: jednego będącego zbiorem artykułów i jednego tematycznego, będącego przede wszystkim rezultatem konferencji organizowanych przez Komisję lub innych jej inicjatyw. Pierwszy numer, który ukazał się w 2011 r., obejmuje właśnie materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję w 2009 r., a poświęconej testamentom. Zgodnie z założeniem nowego czasopisma w tomie tym widzimy Austrię w jej historycznym wymiarze, daleko odbiegającą od dzisiejszej, republikańskiej, bo obejmującą m.in. Wenecję, Czechy i Węgry.

Testament postrzegany jest od dawna nie tylko jako instytucja prawna, ale przede wszystkim jako źródło dla badań historycznych i etnologicznych. Autorzy 11 tekstów zastosowali różne metody i wskazali na możliwość stawiania różnorodnych pytań badawczych. Recenzowany tom rozpoczyna Leopold Auer artykułem poświęconym testamentom zachowanym w aktach Rady Nadwornej (*Reichshofrätliche Testamente, Sperr- und Verlassenschaftsabhandlungen im Haus-, Hof- und Staatsarchiv*). Zespół akt Rady Nadwornej przechowywany w wiedeńskim archiwum stanowi przedmiot coraz większego zainteresowania badawczego¹, choć do korzystania z tego zbioru używa się nadal inwentarzy z XVIII i XIX w. Autor zbadał formę i treść testamentów, wyróżnił dyspozycje dotyczące m.in. sposobu pochówku oraz przygotowania epitafium, omówił legaty na rzecz ubogich i domów opieki nad biednymi, wskazał troskę

¹ Przykładem tego jest opracowywana i wydawana od 2009 r. pod kierunkiem prof. Wolfganga Sellerta edycja *Die Akten des Kaiserlichen Reichshofrats* (RHR).